

KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKA ŽUPANIJA

OPISNA ANALIZA STANJA NARODNIH KNJIŽNICA - 2018.

1. Mreža knjižnica u Županiji 2018.

KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKA ŽUPANIJA

- Površine je **1.772 km²**; smještena na sjeveru Hrvatske, uz granicu s Republikom Mađarskom.
- Prema Popisu stanovništva iz 2011., **broj stanovnika u Županiji je 115.584.**
- Graniči s Međimurskom, Varaždinskom, Virovitičko-Podravskom, Bjelovarsko-bilogorskom i Zagrebačkom županijom.
- Na području Županije nalaze se **3 grada (Koprivnica, Križevci i Đurđevac) te 22 općine.**

ŽUPANIJSKA KNJIŽNIČNA MREŽA NARODNIH KNJIŽNICA – 2018.

Na području Koprivničko-križevačke županije u 2017./18. godini djeluje **5 narodnih knjižnica od čega tri gradske i dvije općinske, te dva bibliobusa.**

Sve knjižnice i bibliobusi uspješno ostvaruju svoju ulogu nositelja informiranja, kulturnih i obrazovnih programa u zajednici. Građani ih prepoznaju kao poželjna i rado korištena mjesta za provođenje slobodnog vremena i stjecanje znanja, mjesta promicanja novih tehnologija, informacijske pismenosti, demokracije, socijalne inkluzije, očuvanja kulturne baštine. Knjižnice djeluju kao institucije dostupne i namijenjene građanima svih dobi, obrazovanja i interesa, a u radu primjenjuju suvremena stručna dostignuća, prate trendove i provode inovativne projekte.

Od početka 2015. godine **pokrivenost Koprivničko-križevačke županije uslugama narodnih knjižnica iznosi 100%** jer stanovnici u svim jedinicama lokalne samouprave (3 grada i 22 općine) imaju mogućnost korištenja usluga narodne knjižnice (bilo stacionirane ili pokretne).

Pet jedinica lokalne samouprave ima stacionirane knjižnice – 3 grada i 2 općine - a bibliobusi pokrivaju 20 općina, ili 90% od ukupnog broja općina, odnosno 100% općina koje nemaju stacioniranu knjižnicu.

Koprivničko-križevačka županija jedna je od samo dvije županije u Hrvatskoj (uz Sisačko-moslavačku – ako se izuzme Grad Zagreb) u kojoj su knjižničnom uslugom narodne knjižnice 100% pokrivene sve jedinice lokalne uprave. U tome se uspjelo upravo zahvaljujući organizaciji rada kroz dvije službe pokretne knjižnice, organizirane uz knjižnice u Koprivnici i u Križevcima.

GRADSKE I OPĆINSKE KNJIŽNICE

SVA TRI GRADA u Županiji imaju samostalne gradske narodne knjižnice. To su:

1. Knjižnica i čitaonica “Fran Galović” **Koprivnica (žup. matična knjižnica, IV. tip knjižnice)**
+ **Bibliobusna služba (bibliobus tip II)**
2. Gradska knjižnica “Franjo Marković” **Križevci (IV. tip knjižnice)**
+ **Bibliobusna služba (bibliobus tip III)**
3. Gradska knjižnica **Đurđevac (VI. tip knjižnice)**

DVIJE OPĆINE imaju samostalne općinske narodne knjižnice. To su:

1. Narodna knjižnica **Virje (VII. tip knjižnice)**
2. Općinska knjižnica Sidonije Rubido Erdödy **Gornja Rijeka (VII. tip knjižnice)**

Svih 5 knjižnica **samostalne su ustanove u kulturi** i otvorene za korisnike sve dane u tjednu.

BIBLIOBUSNE SLUŽBE

U svih **20 općina** koje nemaju stacioniranu knjižnicu, uslugu pružaju 2 bibliobusne službe:

- **BIBLIOBUSNA SLUŽBA Knjižnice i čitaonice "Fran Galović" Koprivnica** pruža uslugu u **17 općina**: Drnje, Đelekovec, Ferdinandovac, Gola, Hlebine, Kalinovac, Kloštar Podravski, Koprivnički Bregi, Koprivnički Ivanec, Legrad, Molve, Novigrad Podravski, Novo Virje, Peteranec, Podravske Sesvete, Sokolovac i Rasinja.

Služba djeluje od 1979., kada je nabavljen prvi bibliobus. Sadašnji bibliobus nabavljen je 2004. Ima 2 zaposlenika – dipl. knjižničarku/voditeljicu Bibliobusne službe i vozača-pomoćnog knjižničara. Na kraju 2018. bibliobus je imao ukupno 50 stajališta - od toga 48 stajališta u 39 naselja na području 17 općina u kojima nema stacioniranih knjižnica i u 5 naselja u rubnim dijelovima grada Koprivnice, te po jedno stajalište u poduzeću (Carlsberg) i jedno u ustanovi (Dom za starije) u Koprivnici.

- **BIBLIOBUSNA SLUŽBA Gradske knjižnice «Franjo Marković» Križevci** pruža uslugu na području **3 općine**: Kalnik, Sv. Ivan Žabno i Sv. Petar Orehovec.

Služba je osnovana 2009., kad su po prvi put u povijesti knjižničnu uslugu u svojim mjestima dobili stanovnici Kalničkoga prigorja. U 2018. s ukupno 34 stajališta bibliobus je pokrivaio 3 općine i naselja u brdsko-planinskom području oko Kalnika (10 naselja) te na širem području grada Križevaca (12 naselja). U bibliobusu je zaposlen jedan djelatnik – vozač bibliobusa/pomoćni knjižničar.

Procjena uvjeta za dalji razvoj mreže knjižnica u Županiji

- U Županiji ne postoje objektivni uvjeti za osnivanje većeg broja stacioniranih knjižnica u općinama, a razlozi tome su sljedeći:
 - općine s malim brojem stanovnika, sastavljene od također malih naselja – **92% naselja ima manje od 1.000 stanovnika**; samo je 27 naselja s više od 500 stanovnika (15%)¹
 - mali i nedostadni općinski proračuni (pretežno ovise o dohotku od poljoprivrede),
 - slaba ili nepostojeća prometna povezanost između naselja, tj. stacionirane knjižnice u općinskim središtima ne mogu biti dovoljno dostupne ostalim stanovnicima u općini, koji žive u naseljima izvan općinskog središta.
- Stoga se u Županiji sustavno potiče razvoj pokretnih knjižnica koje su se u datim uvjetima pokazale racionalnije, a zadovoljavajuće stručno i profesionalno ispunjavaju osnovne potrebe stanovnika za knjižničnom uslugom.
- I dalje se potiče i podržava osnivanje općinskih stacioniranih knjižnica u sredinama u kojima se za to uspiju ostvariti potrebne zakonske i stručne pretpostavke.

2. Prostor i oprema

Sve narodne knjižnice u Županiji smještene su u **nenamjenskim, ali prilagođenim prostorima, tj. u adaptiranim zgradama**. U posljednjih četvrt stoljeća (od 1995.) u svim knjižnicama provedeni su projekti proširivanja i adaptacija, te su suvremeno uređene i opremljene.

¹ Naseljenost Koprivničko-križevačke županije (ukupno 115.584 stanovnika prema Popisu iz 2011.)

- Podjednak omjer gradskog i seoskog stanovništva - **60.240 stanovnika živi u gradovima, a u općinama 55.344.**
- Prostor općina relativno je slabo naseljen:
 - **16 općina ima do 3.000 stanovnika, što je 73% od ukupnog broja općina** (od toga broja, **9 općina ima manje od 2.000 stanovnika**);
 - 3 općine imaju između 3000 i 4000 stanovnika (14%);
 - 2 općine imaju između 4.000 i 5.000 stanovnika (9%);
 - **samo 1 općina (Sv. Ivan Žabno) ima više od 5.000 stanovnika** (4%).
- Većina općina sastoji se od većeg broja **rastrkanih i prometno slabo povezanih naselja: prosječno u jednoj općini ima 8 naselja** (najmanje ih je 2, a najviše 37 - u općini Sv. Petar Orehovec).
- Od ukupno 185 naselja u općinama, **170 naselja ili 92% ima manje od 1.000 stanovnika.**
- **Samo 15 naselja ima više od 1.000 stanovnika**: 14 naselja ima između 1.000 i 2000. stanovnika; **samo je jedno naselje s više od 3.000 stanovnika (Virje).**

Ako se računa samo prema parametru **broja stanovnika** (prema čl. 39 Standarda za narodne knjižnice), **ispunjenost Standarda prostora u knjižnicama na razini Županije prosječno iznosi 85%.²** Gledano samo prema parametru **broja sjedećih mjesta za rad korisnika**, svih 5 knjižnica u Županiji ispunjava **Standard sa 100%.**

Međutim, ne može se dobiti realna slika ako istovremeno nisu ubrojani i drugi parametri kao što su: broj i vrste odjela i službi, otvorenost za korisnike (jedna ili dvije smjene), količina građe, vrste i broj usluga i programa, potrebe za radnim mjestima za korisnike u čitaonicama i učionicama, za rad na računalima itd., što je sve također predviđeno Standardima.

*Stvarna je situacija da se **na razini Koprivničko-križevačke županije manje od 50% fonda nalazi u slobodnom pristupu**, dok je preporuka prema aktualnim trendovima u svijetu da **sva građa treba biti dostupna korisnicima u slobodnom pristupu**. Također, prema suvremenim standardima i potrebama, **ukupan prostor za građu trebao bi zauzimati svega 30% ukupnog prostora Knjižnice, a prostor za korisnike 70%**, dok je u pojedinim knjižnicama Koprivničko-križevačke županije (npr. u Koprivnici) taj **omjer obrnut**.*

Najznačajniji iskorak što se tiče prostora posljednjih godina učinjen je u Križevcima gdje je je 2015. otvorena nova zgrada Gradske knjižnice „Franjo Marković“ Križevci, za koju je prenamijenjen i u potpunosti rekonstruiran i adaptiran bivši Dom HV-a. Knjižnica sada raspolaže s 1.450 m² prostora, a korisnički prostori uključuju tri etaže povezane dizalom.

Gradska knjižnica Đurđevac također je u 2015. proširena za 70 m², nakon **otkupa i uređenja dodatnog prostora**. Od 2015. ova je knjižnica i dostupnija korisnicima pomoću ugrađenog **dizala** koje omogućuje ravnopravan pristup knjižnici osobama s invaliditetom, ali i svima onima koji ranije nisu mogli doći do prvoga kata zgrade gdje je smještena knjižnica.

Osim križevačkog i đurđevačkog primjera, **tri ostale narodne knjižnice fizički su nedostupne jer su smještene u visokom prizemlju (Virje), na katu (Gornja Rijeka) i/ili na više etaža (Koprivnica)**, a nijedna nema dizalo, ili neki drugi odgovarajući način pristupa povišenim etažama za sve korisnike kojima bi to bilo potrebno.

Najveći problem prostora prisutan je i nadalje u Knjižnici i čitaonici "Fran Galović" Koprivnica, koja raspolaže sa svega 30-tak % potrebnog prostora. U zgradi sa četiri etaže za korisnike (ukupno 7 etaža, uključujući i zatvorena spremišta), **zbog arhitektonskih ograničenja nije moguće ugraditi dizalo, što knjižnicu čini potpuno nedostupnom velikom broju građana**. Stepenice na glavnom ulazu u prizemlje Knjižnica je rješila postavljanjem ulazne rampe na sporednom ulazu, ali ostale etaže i dalje nisu dostupne korisnicima s teškoćama u kretanju. Osobe u invalidskim kolicima ne mogu se kretati zbog skućenog prostora između polica, a veliki dio građe već je morao biti izmješten u dislocirano spremište.

U Knjižnici je još 2012. izrađen dokument „Programska osnova nove Knjižnice i čitaonice „Fran Galović“ Koprivnica“, koji je dodatno ažuriran 2016. godine, i u kojem su detaljno opisane aktualne i planirane potrebe građana Koprivnice za knjižničnim uslugama. Prema aktualnom izračunu, koprivnička knjižnica prema važećim propisima, s obzirom na broj korisnika, usluga, veličinu fonda itd. te predviđeni razvoj, trebala bi imati cca 4.000 m².

Tek tada mogao bi korisnicima u slobodnom pristupu biti odgovarajuće dostupan knjižnični fond od preko 180.000 jedinica građe kojeg je trenutno u zatvorenim spremištima spremljeno čak 2/3. Odgovarajući zaseban i prikladno uređen prostor dobile bi sve skupine korisnika, a nova zgrada s primjerenom vertikalnom i horizontalnom prostornom komunikacijom, napokon bi trebala biti ravnopravno dostupna i korisnicima s teškoćama u kretanju.

Na nivou Grada Koprivnice odlučeno je da će se pristupiti gradnji nove gradske knjižnice, koja je zamišljena u sklopu većeg Multimedijalnog centra. Plan je izgradnja nove zgrade knjižnice korištenjem EU fondova. Za početak trajnijeg rješavanja problema knjižničnoga prostora, u 2016. donesena je odluka o lokaciji na kojoj će se graditi buduća knjižnica.

² Gledano samo prema parametru broja stanovnika, 100% potrebnog prostora prema Standardu ostvaruju sve tri gradske knjižnice; općinska knjižnica u Virju prema istom parametru ostvaruje 81%, a knjižnica u Gornjoj Rijeci 61% Standarda.

Odabrana lokacija, u neposrednoj blizini sadašnje knjižnice, po svim parametrima odgovara za gradnju nove zgrade knjižnice jer se nalazi u središtu grada, kao i u blizini drugih srodnih ustanova (Muzeja, škola, Pučkog učilišta), dovoljno je prostrana i omogućuje gradnju samostalnog objekta knjižnice na više etaža, a uz to je i prometno dostupna. Upravo ovu lokaciju i knjižničari su preporučili, uz podršku Upravnog vijeća Knjižnice, kao poželjnu, a ista lokacija dobila je i pozitivnu ocjenu savjetnice za narodne knjižnice Hrvatskog zavoda za knjižničarstvo NSK prilikom stručnog nadzora nad radom Knjižnice i čitaonice "Fran Galović" Koprivnica provedenog u lipnju 2015. U očekivanju priprema za izradu projektne dokumentacije nove knjižnične zgrade, Knjižnica u suradnji s Osnivačem i građanima i dalje radi na osmišljavanju koncepta nove knjižnične zgrade koja bi trebala zadovoljiti potrebe zajednice, imati komercijalne sadržaje i poticati ekonomski razvoj zajednice.

U **Narodnoj knjižnici Virje**, smještenoj u prostoru ukupne veličine 168 m², nedostatak prostora također je sve veći problem, posebno na odjelu za odrasle i u spremištu. Mogućnost proširenja i adaptacije pronađena je u natječaju za sredstva iz EU fondova, na kojeg se javila Općina, s ciljem uređenja i stavljanja u funkciju cijele zgrade - spomenika kulture - u kojoj je knjižnica trenutno jedini stanar. Projekt je prijavljen na natječaj, ali još nisu poznati rezultati.

Knjižnica Sidonije Rubido Erdödy u Gornjoj Rijeci raspolaze s ukupno 60 m² prostora u kojem su smješteni Dječji odjel i Odjel za odrasle. Za sad prostor ispunjava potrebe ove male općine, ali u doglednom vremenu treba razmišljati o većem prostoru (porast fonda i broja korisnika!) koji bi bio svima dostupniji, jer se knjižnica nalazi na prvom katu u zgradi Općine, bez dizala.

RAČUNALNA OPREMA I RAČUNALNI PROGRAM

Prosječno na nivou Županije na jedno računalo dolazi cca 200 korisnika, s tim da je najveći broj korisnika po računalu u najvećem naselju, u Koprivnici (cca 500) a najmanji u Virju (cca 50).

Sve narodne knjižnice i bibliobusi u knjižničnom poslovanju koriste program **Metel.win**.

Sve knjižnice posjeduju suvremenu računalnu opremu i pružaju uslugu interneta korisnicima, a provode i osnovnu edukaciju za rad na računalima te obuku u informacijskom pretraživanju.

Oprema je pretežno zadovoljavajuće kvalitete, a održava se/nadograđuje/obnavlja iz proračuna općina i gradova, kroz različite projekte te zahvaljujući sredstvima Ministarstva kulture. Budući da računalna oprema brzo zastarjeva i troši se, stalne su potrebe za novom i suvremenijom opremom. Ali, **knjižnice nisu u mogućnosti svu opremu redovito obnavljati, kao niti nabavljati novu jer za tu svrhu ne postoje stalna i planska redovita sredstva niti na jednoj razini.**

Poželjno bi bilo **iz izvora na svim nivoima (lokalno, regionalno, državno)** - s obzirom na parametre kao što su tip knjižnice, broj stanovnika područja, broj korisnika itd. - **utvrditi stalne iznose kojim bi knjižnice redovito i namjenski, prema planovima i potrebama, mogle obnavljati računalnu opremu**- npr. slično kao i za nabavu knjižnične građe.

3. Fond knjižnica

KNJIŽNIČNA GRAĐA

Narodne knjižnice Koprivničko-križevačke županije s danom 31.12.2018. posjedovale su **ukupno 352.092 jedinica knjižnične građe**, od toga **333.130 knjiga**. U pogledu veličine fonda, odnosno broja knjiga, s obzirom na broj stanovnika jedinice lokalne samouprave u kojoj djeluje pojedina knjižnica, postojeći **Standardi ispunjeni su u svim knjižnicama 100%**.

Iako prema broju stanovnika gradova i općina – sjedišta knjižnica fondovi ispunjavaju Standarde, treba uzeti u obzir da koprivnička i križevačka knjižnice putem bibliobusa pokrivaju potrebe daleko većeg područja i znatno većeg broja stanovnika nego što ih živi samo na području njihovih gradova (20 općina s oko 50.000 stanovnika). Stoga su realne potrebe za građom u knjižnicama koje imaju bibliobusne službe (Koprivnica i Križevci) višestruko veće od minimuma predviđenog postojećim Standardom.

U narodnim knjižnicama u 2018. bilo je **18.973 jedinica neknjižne građe**, što iznosi **5% od ukupnog fonda na razini Županije**.

Neknjižna građa za kojom i dalje postoje potrebe i koja bilježi rast u nabavi su igračke. Međutim, to je građa koja zahtijeva posebne uvjete za spremanje i održavanje, tj. posebno uređen, opremljen i prvenstveno dovoljno velik prostor. Budući da većina knjižnica za to nema uvjeta (osim Križevaca), igračke se ne mogu nabavljati u količini u kojoj bi to bilo potrebno. Ostala neknjižna građa kao što je sitni tisak i sl. nabavlja se uglavnom samo za zavičajne zbirke.

NABAVA GRAĐE

Ukupno je za sve knjižnice u Županiji u 2018. nabavljeno **12.140 knjiga i 611 jedinica multimedijalne građe** (AV i elektroničke građe).

U pogledu nabave knjiga, na nivou županije Standard je ostvaren s 91%, s tim da je u 3 knjižnice ostvaren 100% (Koprivnica, Đurđevac, Gornja Rijeka), dok je u 2 knjižnice ispod 100% (Križevci 81%, Virje 77%).

Praksa pokazuje da potrebe za nabavom knjižnične građe, u prvom redu knjiga, iz godine u godinu stalno rastu, ne samo zbog povećanja broja korisnika i raznolikosti njihovih zahtjeva, već i stoga što se u knjižnicama formiraju i sve više koriste nove zbirke na drugim medijima (npr. zvučna građa za osobe koje ne mogu čitati standardni tisak).

Potreba za uvođenjem većih mogućnosti nabave i posudbe za korisnike e-knjiga sve je izraženija, osobito kod mlađe populacije korisnika. Iako su knjige u fizičkom smislu i dalje potrebne i koriste se, paralelna mogućnost čitanja u digitalnom obliku postala je nužnost u suvremenim knjižnicama.

Međutim, osim što u Hrvatskoj još nisu dovoljno razvijene odgovarajuće platforme za korištenje e-knjiga, ne postoje niti osigurani izvori sredstava za nabavu građe, odnosno nabavu pristupa tim platformama.

Problem je i dalje neriješeni način financiranja u nabavi baza podataka i omogućavanje pristupa korisnicima do građe koja može biti dostupna samo preko e-servisa, npr. e-knjige, e-glazbena i filmska produkcija, te različite druge baze podataka (plaćanje pretplata). Nužno je što prije razriješiti pitanje osnivanja konzorcija narodnih knjižnica u nabavi baza podataka na nacionalnoj razini.

Odnos kupnje i nabave knjiga otprilike je kao i na nivou zadnjih godina, tj. na razini Županije kupnja iznosi 78% (9.418 svezaka), a udio darova u nabavi iznosi 22% (2.722 svezaka).

Većina naslova knjiga pristiglih u fond putem darova u 2108. godini predstavlja **otkup Ministarstva kulture RH – 66% od svih darova (1.789 svezaka)**. Zamjena kao oblik nabave ne postoji u narodnim knjižnicama Koprivničko-križevačke županije.

Iako je sustav otkupa u zadnje vrijeme poboljšan, uočavamo i dalje problem „dvostruke“ kupnje određenih naslova – osobito u većim knjižnicama koje često već ranije kupe dovoljan broj primjeraka određenih naslova koji iz otkupa stignu tek kasnije (kad prođe procedura odabira knjiga za otkup), čime se otkupljeni naslovi automatski pretvaraju u višak.

U narodnim knjižnicama KKŽ već niz godina zastupamo stav da bi bilo učinkovitije nacionalno stručno izdavaštvo i domaću književnost poticati tako da se sredstva namijenjena otkupu knjiga preusmjere u sredstva poticanja izdavaštva (bilo autorima, bilo nakladnicima) te da se takvi poticaji uvjetuju smanjenjem cijena tih knjiga na tržištu za krajnje kupce – i za građane i za knjižnice - a zatim da se po takvim nižim cijenama ove knjige prodaju tj. distribuiraju kroz knjižare, a ne da se direktno dostavljaju knjižnicama. Tada bi knjižnice direktno od nakladnika ili od knjižara mogle povoljnije kupiti tu građu, ali bi bile u mogućnosti i napraviti drukčiji odabir - pojedinih naslova kupiti više, a drugih opet manje, u skladu s potrebama svake pojedine knjižnice.

U pogledu nabave multimedijalne građe, Standard je na nivou Županije ostvaren sa 71%, s tim da je u 3 knjižnice ostvaren 100% (Koprivnica, Đurđevac, Gornja Rijeka), dok je u 2 knjižnice ispod Standarda (u Križevcima je ostvaren 50%, dok knjižnica u Virju gotovo niti ne nabavlja ovu građu – u skladu s procjenom da je ograničena raspoloživa sredstva prvenstveno potrebno koristiti za nabavu traženije knjižne građe, dok se multimedijalna građa može koristiti, a i koristi se, iz online izvora).

Ovaj trend sve učestalijeg korištenja AV i elektroničke građe online, tj. u digitalnom obliku, a sve manje u fizičkom obliku, prisutan je u svim knjižnicama, stoga opada potreba za nabavom fizičkih jedinica AV i elektroničke građe (primjerice, filmova, glazbe, računalnih igrica i sl.). Jedina razlika primjećuje se u bibliobusima koji obilaze ruralna područja – na njihovim stajalištima i dalje postoji potreba korisnika, primjerice, za filmovima na DVD-ima, što govori o manjim mogućnostima stanovništva na tom području za korištenjem interneta i suvremene informacijsko-komunikacijske tehnologije općenito, a vjerojatno i manjoj dostupnosti ovih usluga od strane operatera u udaljenim i slabo naseljenim ruralnim područjima.

U svim knjižnicama ostvaren je 100% Standard nabave periodike. Međutim, sama obrada periodike još je u razvojnoj fazi, stoga iako se periodika realno nabavlja, daje na korištenje te u određenoj mjeri i čuva u knjižnicama, ta građa većinom još nije inventarizirana te se stoga podaci o njoj kao sastavnom dijelu fonda knjižnica ne mogu vidjeti u novom načinu prikupljanja podataka putem online statistike (polazeći od podataka za 2018. godinu).

Kod čuvanja/nabave periodike javlja se novi moment dostupnosti ove građe online digitalizacijom tiskanih primjeraka od strane samih izdavača, odnosno prelaskom u digitalni način izlaženja određenih naslova. Stoga se može pretpostaviti da će u budućnosti biti manje potrebe za čuvanjem, pa i za inventarizacijom i obradom fizičkih primjeraka periodike – osim, naravno, zavičajne građe.

OSVRT NA FINANCIRANJE NABAVE

Posljednjih godina jako je izražen negativan trend smanjivanja namjenskih sredstava za nabavu građe na razini pojedinih gradova i općina, osnivača knjižnica, a osobito Županije, dok su i na nivou Ministarstva kulture sredstva za nabavu u pojedinim godinama oscilirala, osobito za manje knjižnice. To se vrlo loše odrazilo na poslovanje knjižnica, te će - ako se slični trendovi nastave kroz duži period - za posljednju imati značajno smanjenje broja novonabavljenih knjiga i druge građe u knjižnicama, na štetu do sada ostvarenog standarda i nivoa kvalitete usluga za korisnike.

Potrebna je dosljednija primjena zakona, konkretno, Zakona o knjižnicama i knjižničarstvu i možda jasnija tumačenja novog Zakona za osnivače i Županije, odnosno neka vrsta obveznih uputa i smjernica od strane nadležnog Ministarstva za osnivače i Županije na koji su način dužni provoditi u praksu svoje obveze iz spomenutog Zakona.

4. Članstvo

Usluge 5 narodnih knjižnica i 2 bibliobusa u 2018. koristilo je **13.902 AKTIVNIH korisnika** (koji su se upisali ili obnovili članstvo u 2018. godini) ili **12,0% stanovnika Županije.**

U bibliobuse je na kraju 2018. bilo učlanjeno ukupno 3.118 korisnika od toga, 2.509 u koprivničkom i 609 u križevačkom bibliobusu. Članstvo bibliobusa čini 22% od ukupnog broja učlanjenih korisnika u narodne knjižnice u Županiji.

Broj članova knjižnica kao i bibliobusa zadržan je na približnoj razini kao i godinu ranije, iako se primjećuje lagani pad učlanjenosti (14.762 aktivnih članova u 2017. u odnosu na 13.902 u 2018.)

Međutim, treba uzeti u obzir da je ovaj izračun napravljen u odnosu na broj stanovnika prema Popisu stanovništva iz 2011. Ako se gleda procijenjeni broj stanovnika, za 2017. godinu prema podacima Državnog zavoda za statistiku Koprivničko-križevačka županija imala je na dan 31.12.2017. nekoliko tisuća stanovnika manje nego 2011. – točnije, imala je 108.454 stanovnika. Prema tome, **postotak učlanjenih stanovnika u narodne knjižnice ako se uzme broj učlanjenih u 2018. i procijenjeni broj stanovnika iz 2017. iznosio bio za cijeli postotak više - gotovo 13%, točnije, 12,8%.**

Ali, više nego sama učlanjenost, koja neminovno ovisi o broju stanovnika, koji realno pada, ne samo zbog trenda manjeg broja novorođenih, već i zbog odseljavanja stanovništva, o ulozi knjižnica više govore broj posjeta knjižnicama te broj posudbi. Ovi pokazatelji i dalje ukazuju na izuzetno aktivnu ulogu koju narodne knjižnice imaju u životu lokalne zajednice, kao njihova kulturna i komunikacijska središta i okupljališta, ali i na veliku potrebu građana za knjižničnim uslugama i programima u svakodnevnom životu.

Podaci o posjetima i korištenjima dokazuju trend da se knjižnice - i stacionirane i pokretne – i dalje intenzivno koriste, kako radi posudbe literature za čitanje iz užitka, tako i kao mjesta za cjeloživotno učenje i za istraživanje, za kvalitetno provođenje slobodnog vremena, ali i za pomoć u traženju ili pokretanju vlastitog posla, profesionalnom usavršavanju, doškolovanju, prekvalifikaciji, za druženje i kvalitetno provođenje slobodnog vremena. Također je velik i broj virtualnih posjeta te se u velikoj mjeri koriste digitalne usluge knjižnica (pretraživanje baza podataka o građi, "Pitajte knjižničara" i sl.) što je jednako trendovima u drugim zemljama Europe.

ZAPAŽENI TRENDOVI I KOMENTAR UČLANJENOSTI

Treba istaknuti da **od početka 2015. godine u Koprivničko-križevačkoj županiji po prvi put bilježimo pokrivenost svih jedinica lokalne samouprave uslugom narodnih knjižnica, bilo stacioniranih ili pokretnih**, što znači da su stanovnici svih gradova i općina dobili mogućnost korištenja knjižnice. Ovakva 100% pokrivenost područja (svih jedinica lokalne samouprave) održana je sve do danas. Međutim, sljedeći izazov nam je omogućiti dostupnost knjižničnim uslugama u što više naselja, posebice u malim, područnim školama do kojih knjižnice ni bibliobusi još ne dopiru.

Među najvećim korisničkim skupinama u knjižnicama su, uz odrasle korisnike, djeca osnovnoškolskog, a sve više i predškolskog uzrasta, dok je posebno brzo rastuća skupina najmlađih - beba do tri godine. Ukupno na razini Županije oko 40% ukupnog članstva su korisnici 0-15 godina.

Zamjetan je broj učlanjenih nezaposlenih korisnika, kao i umirovljenika, a vrlo značajne i, s obzirom na potrebe, dosta zahtjevne skupine korisnika također su srednjoškolci i studenti.

Kad bi prostori knjižnica bili primjereniji veličinom i uređenjem (tj. kad bi postojali zasebni i prilagođeni prostori za mlade i bolja fizička dostupnost zgrada i sl. – npr. u Koprivnici, Virju, Gornjoj Rijeci), zasigurno bi to privuklo dodatan broj korisnika iz ovih skupina.

Isto tako, na broj učlanjenih korisnika zasigurno nepovoljno utječe i još uvijek nedovoljno radno vrijeme knjižnica za korisnike. Kad bi knjižnice mogle raditi u dužem radnom vremenu za korisnike, što ne mogu zbog manjka djelatnika (osobito pr. Križevci), zasigurno bi i broj korisnika iz ovih pojedinih skupina imao prostora za povećanje.

Članarina je također vrlo važan faktor koji može potaknuti na učlanjivanje, osobito korisnike iz populacije djece i mladih koji se još školuju, ali i nezaposlene, kao i umirovljenike.

Knjižnice u Koprivničko-križevačkoj županiji imaju različite uvjete upisa, odnosno plaćanja članarine za korisnike. U pravilu su **omogućeni povoljniji upisi za pojedine kategorije stanovništva, a sve veći broj knjižnica odlučuje se i potpuno ukinuti članarinu**, što je izvedivo, ukoliko se ta sredstva mogu namaknuti na drugi način - npr. subvencioniranjem članarine od strane jedinica lokalne samouprave.

Od 2008. godine odlukom Grada Koprivnice besplatan je upis u gradsku Knjižnicu i čitaonicu "Fran Galović" Koprivnica za sve građane Koprivnice za koje Grad Koprivnica subvencionira članarinu. Istu mogućnost Knjižnica je ponudila i svim općinama u Županiji, a za sve svoje stanovnike ili za neke određene skupine (npr. djecu, učenike, studente i sl.) iskoristile su je općina Gola, Legrad, Đelekovec i Drnje koje također subvencioniraju članarinu svojim mještanima. Od 2015. godine besplatan upis korisnicima omogućuju i knjižnice u Virju i Đurđevcu, a također članarinu ne plaćaju niti korisnici koprivničkog bibliobusa.

S obzirom na sve navedeno, u zadanim uvjetima, procjenjuje se da je u narodnim knjižnicama u Županiji, kao i u bibliobusima, približno dostignuta gornja granica učlanjenosti. **Za ostvarivanje dodatnog broja članova nužna su dodatna ulaganja u kapacitete za pružanje knjižničnih usluga i to ponajprije u prostore i opremu, odnosno u nova bibliobusna vozila, te u stručne zaposlenike, kao dvije trenutno najkritičnije točke bitne za dalji razvoj knjižnica i bibliobusa u Županiji.**

5. Posudba i korištenje knjižnice

Korisnici su u narodnim knjižnicama i bibliobusima **u 2018. posudili ukupno 346.834 jedinice, što je porast za 11.492 jedinice ili za više od 3% u odnosu na 2017. godinu.** Po korisniku, posuđeno je 25 jedinice godišnje ili 2 jedinice više nego 2017. godine. Zabilježeno je ukupno 244.652 posjeta korisnika što je porast od 4 % u odnosu na 2016.ž

OTVORENOST ZA KORISNIKE

Standard je na razini Županije ispunjen prosječno s oko 80%. Radno vrijeme knjižnica trebalo bi biti duže kako bi bile što dostupnije (cjelodnevna otvorenost, radne subote), ali za to nema dovoljno zaposlenih stručnih djelatnika. **Svih 5 dana u tjednu cjelodnevno je za korisnike otvorena samo Knjižnica u Koprivnici,** dok ostale knjižnice rade po različitim rasporedima, neke dane u jednoj, neke u drugoj smjeni. Međutim, ni koprivnička Knjižnica nema dovoljan broj zaposlenika s obzirom na potrebe, tako da bi mogla raditi sve subote u mjesecu, a ne može biti otvorena niti dovoljan broj sati radnim danom.

Također, **i bibliobusi rade u jednoj smjeni,** što je daleko ispod potreba na terenu. Dolazak bibliobusa u mala naselja - koje dvije pokretne knjižnice obilaze ukupno više od 60, i gdje imaju preko 80 stajališta - trenutno je jedini dostupan način da se stanovnicima pruži osnovna knjižnična usluga, kao praktično jedini institucionalno podržan i pružen kulturni sadržaj u tim sredinama.

*Većina postojećih općina u KKŽ sastoji od mnogih malih raštrkanih naselja, čije stanovništvo nema objektivnih mogućnosti za korištenje drugih knjižnica koje su smještene u udaljenim mjestima, jer je i prometna povezanost javnim prijevozom manjih naselja s većim mjestima, kao i samih obližnjih naselja jednih s drugima, vrlo slaba. Zato je **usluga bibliobusa tim važnija za djecu, tj. učenike osnovnoškolskog uzrasta - oba bibliobusa zajedno obilaze ukupno čak 62 školske ustanove (područne ili matične škole), kao i za najmlađe – polaznike dječjih vrtića kojih koprivnički bibliobus posjećuje ukupno 17, na koprivničkom i đurđevačkom području.** Zbog rada po dvotjednom rasporedu u samo jednoj smjeni, bibliobusi nisu u mogućnosti pokriti sva stajališta gdje ima interesa za njihovim uslugama, niti u dovoljnoj mjeri pružati usluge na postojećim stajalištima (prisiljeni su stajati vrlo kratko zbog velikog broja stajališta koja moraju obići). Rješenje može biti druga smjena rada bibliobusa, za što je potrebno zapošljavanje još jedne dvočlane posade.*

MEĐUKNJIŽNIČNA POSUDBA

Na razini Županije, realizirano je u 2018. godini **218 zahtjeva** za međubibliotečnom posudbom. Knjižnice su ukupno 115 puta posudile građu **od drugih knjižnica, (53% svih zahtjeva),** a 103 puta su posudile građu **drugim knjižnicama (47% svih zahtjeva).** Najviše je međuknjižničnih posudbi realizirala županijska matična u Koprivnici koja je 64 puta posudila građu drugim knjižnicama te 25 puta zatražila posudbu za svoje korisnike iz drugih knjižnica. Uz to, zaposlenici ove Knjižnice odgovorili su i na 30 upita na usluzi „Pitajte knjižničare“.

6. Aktivnosti

Knjižnice organiziraju veliki broj aktivnosti za sve skupine korisnike, a surađuju i s građanima kroz udruge civilnog sektora, s drugim ustanovama itd. Provode se brojni programi usmjereni poticanju čitanja, organizira se edukacija za korištenje knjižnice i informacijskih izvora, potiče korištenje knjižnice i knjižničnih usluga u svrhu cjeloživotnog učenja, stručnog usavršavanja i kvalitetnog provođenja slobodnog vremena. Također se provode programi informacijskog i informatičkog opismenjanja, pruža se podrška u stjecanju kvalifikacija i prekvalifikacija.

Posljednjih godina bilježi se stalan trend porasta broja kulturno-animacijskih programa. **U 2018. ih je održano ukupno čak 2.256 s ukupno 41.573 posjetitelja.** Za djecu i mlade u knjižnicama je održano na razini Županije 1.558 programa, s 26.937 posjeta, a za odrasle 698 programa s 14.636 posjeta.

Odobrena proračunska sredstva za ovu svrhu u pravilu su uvijek nedostatna te se vrsta programa i njihov broj moraju prilagođavati financijskim mogućnostima. **Kulturno-animacijski i drugi programi sve se manje financiraju iz sredstava redovne djelatnosti tj. iz dotacija Osnivača, a sve više iz vlastitih sredstava** knjižnica te sredstava sponzora i donatora. Često izvoditelji nastupaju volonterski, u okviru suradnje s udrugama i pojedincima, jer je gostovanje renomiranih pisaca i drugih atraktivnih gostiju knjižnicama često preskupo. Velik dio posla odrađuju i sami knjižničari, u okviru svojih radnih zaduženja, pa i u svom slobodnom vremenu, a u pomoćne organizacijske poslove uključuju se i korisnici knjižnica kao volonteri.

7. Djelatnici

Uz nedostatan, a često i neadekvatan prostor u pojedinim knjižnicama, **najveći problem svih knjižnica jest konstantan, a ponegdje već i zabrinjavajući manjak djelatnika.** Novi zaposlenici već godinama se praktički uopće ne zapošljavaju (osim eventualno kao zamjene kod odlaska u mirovinu, ali čak ni to nije uvijek praksa!). Istovremeno je u stalnom porastu broj korisnika i korištenja knjižnica, programa i aktivnosti, rastu knjižnični fondovi, pojavljuju se nove vrste građe, a raste i broj i vrste usluga te se mijenjaju potrebe korisnika koje uz to postaju sve složenije.

U narodnim knjižnicama i bibliobusima zaposleno je ukupno **34 stručna djelatnika, od toga 17 u Koprivnici, 9 u Križevcima, 5 u Đurđevcu, 2 u Virju i 1 u Gornjoj Rijeci.** Ostvarenost Standarda potrebnog broja stručnih zaposlenika na razini Županije je samo **65%, i to gledajući samo jedan parametar, tj. broj stručnih zaposlenika u odnosu na broj stanovnika.**

Kad se uzmu u obzir i drugi parametri kao što su broj odjela i službi, broj smjena rada, broj etaža na kojima knjižnica djeluje, vrste i količina usluga koje pruža itd. – ovaj postotak još je znatno manji. **Npr., koprivnička knjižnica po parametru broja stanovnika ispunjava Standarde sa 73%, a realno kad se ubroje i svi ostali parametri, Standard je ispunjen sa svega 38%.** Slično je i s ostalim knjižnicama – u svima nedostaju zaposlenici, kao i u bibliobusima - kako bi mogli raditi u 2 smjene.

Osobito je teška situacija **u Križevcima, gdje nakon preseljenja u novu zgradu, s 500 na 1450 m² prostora, Knjižnica i dalje radi s nedostatnim brojem zaposlenika (trenutno samo njih 9),** zbog čega je Knjižnica prisiljena raditi samo u jednoj smjeni, jer još uvijek nema dovoljno zaposlenika kako bi se prostor nove zgrade pokrio u dvije smjene.

Iako knjižnice u ostalim parametrima kao što su prostor i oprema, fondovi, obrađenost i pretraživost građe, automatizacija, programska djelatnost i sl. bilježe znatne pomake u zadnjih 15-20 godina, na području kadrovske ekipiranja situacija je potpuno obrnuta, i postaje sve problematičnija, jer što se tiče stručnoga osoblja knjižnice uopće ne uspijevaju pratiti ni minimum Standarda, a pogotovo ne stvarne potrebe.

Redovna je pojava u svim sredinama da **Osnivači, kao i korisnici, očekuju od knjižnica sve više** - primjerice, da budu otvorene za korisnike što duže, tj. da rade tijekom cijelog dana, kao i subotama, da se na upite i informacijske zahtjeve korisnika odgovara brzo i kvalitetno, da građa bude nabavljena u što kraćem roku nakon pojavljivanja na tržištu, brzo i efikasno obrađena i dostupna, da *online* baze budu točne i ažurne, da knjižnice u svojim programima uvažavaju interese i potrebe najrazličitijih grupacija korisnika itd.

Ali, **sve zahtjeve prema knjižnicama nedovoljno ili nikako ne prati porast broja djelatnika, koji bi mogli u adekvatnom vremenu i na odgovarajući način, profesionalno i stručno, pružati sve potrebne usluge korisnicima**, a uz to na vrijeme i kvalitetno obavljati sve druge stručne poslove u knjižnicama, te provoditi maksimalno angažiranu kulturnu i javnu djelatnost.

8. Proračun i troškovi

Na razini Županije, **76% proračunskih sredstava za knjižnice osiguravaju gradovi i općine, osnivači knjižnica**. Drugi najveći proračunski financijer knjižnica je Ministarstvo kulture, koje sudjeluje s 19%. Preostalih 5% sufinancira Županija iz svog proračuna.

Što se tiče **nabave građe**, najviše sredstava izdvaja **Ministarstvo kulture RH i to 66%** od ukupnih sredstava za nabavu na razini Županije. Osnivači za nabavu izdvajaju 18%, a same knjižnice iz vlastitih sredstava 9%. Preostalih 7% sufinancira Županija.

9. Zaključno

Narodne knjižnice u Koprivničko-križevačkoj županiji usmjerene su na pružanje usluga cjelokupnom stanovništvu Županije, jer obuhvaćaju 100% područja, a po ostvarenim rezultatima predstavljaju jedan od najuspješnijih organiziranih sustava koji djeluju na županijskoj razini u KKŽ.

Narodne knjižnice i njihovi zaposlenici stalno se prilagođavaju promjenama u okruženju koje utječu na njihovo poslovanje te preuzimaju nove društvene uloge u kulturi, informiranju, obrazovanju i potpori društvenom uključivanju. Knjižnice su društveno-komunikacijska središta svojih zajednica, a uz tradicionalne usluge vezano za formiranje zbirki i posuđivanje građe, nude i mnoge nove usluge i medije za korisnike.

U skladu s informacijsko-komunikacijskim tehnološkim razvojem i potrebama današnjice, knjižnice potiču informacijsku i digitalnu pismenost, cjeloživotno učenje, međugeneracijsku solidarnost i socijalnu inkluziju ranjivih skupina, nastojeći biti otvorene i dostupne svima te u svakom smislu podupirati društveni i ekonomski razvoj zajednice. Građani prepoznaju knjižnice kao otvorene i demokratske, svima namijenjene kulturno-obrazovne ustanove i rado ih koriste u svrhu učenja i provođenja slobodnog vremena, za sastajanje i druženje, za razmjenu ideja i vlastitih znanja i vještina.

Ravnateljica
dr.sc. Dijana Sabolović Krajina,
knjižničarska savjetnica, v.r.

Voditeljica Županijske matične službe
Ljiljana Vugrinec,
knjižničarska savjetnica, v.r.